

YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

Kirje

1 (14)

15.12.2022

VTDno-2022-1673

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta annetun lain (616/2021) 3 §:ssä ja 7 §:ssä mainittujen alueiden kirjaamot

Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen hyvinvointialueilla

Vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä siirtyy hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta lähtien. Hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä turvata alueensa ihmisten yhdenvertaisuus ja huolehtia siitä, että palvelut ovat saatavilla syrjimättömästi ja esteettömästi.

Tämä kirje yhdenvertaisuusvaltuutetulta hyvinvointialueille on tarkoitettu tukemaan hyvinvointialueiden lakisääteistä yhdenvertaisuussuunnittelua. Kirjeeseen on koottu yhdenvertaisuusvaltuutetun keskeisiä kannanottoja ja suosituksia koskien syrjintää ja yhdenvertaisuuden edistämistä sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä pelastustoimessa.

Hyvinvointialueilla on merkittävä rooli myös ihmiskaupan uhrien auttamisessa, naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa sekä paperittomien ihmisten oikeuksien varmistamisessa. Hyvinvointialueilla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja tunnistamiseen on tehokkaat ja yhtenäiset käytännöt koko alueella, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puututaan ja sitä ehkäistään tehokkaasti ja sen erityispiirteet tiedostetaan ja että myös paperittomat ihmiset saavat riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut.

Sisällys

Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen hyvinvointialueilla	1
Yhdenvertaisuuslain velvoitteet hyvinvointialueille: syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuuden edistäminen	3
Yhdenvertaisuussuunnittelu yhdenvertaisuuden edistäjänä	4
Hyvinvointialueiden velvollisuudet ja valtuutetun suositukset.....	5
Esteettömyys ja saavutettavuus sekä monikanavaisuus.....	5
Kielelliset oikeudet ja tulkkaus	6
Yhdenvertaisuuden huomioiminen sosiaalipalveluissa	7
Yhdenvertaisuuden huomioiminen terveydenhuollossa.....	8
Hyviä esimerkkejä yhdenvertaisuuden toteuttamisesta	9
Vammais- ja vanhusneuvoston sekä nuorisovaltuuston kuuleminen ja osallistaminen	10
Yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien turvaaminen hyvinvointialueen luottamus- ja vaikuttamistoimielimissä	10
Oppilas- ja opiskelijahuollon yhteensovittaminen kunnan ja hyvinvointialueen välillä	11
Paperittomien ihmisten palveluiden järjestäminen	11
Ihmiskaupan uhrien auttaminen	11
Hyvinvointialueiden vastuu naisiin kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan vastaisesta työstä	12

Yhdenvertaisuuslain velvoitteet hyvinvointialueille: syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Syrjintää on se, että ihmistä kohdellaan huonommin kuin toisia jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. Kaikilla ihmisillä on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja syrjintä kielletään monissa kansallisissa laeissamme, yhdenvertaisuuslaissa ja rikoslaissa sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vammaisuuden, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä voi yhdenvertaisuuslain mukaan olla välitöntä, välillistä tai esimerkiksi kohtuullisten mukautusten epäämistä vammaisilta henkilöiltä. Yhdenvertaisuuslaissa kielletään myös häirintä sekä ohje tai käsky syrjiä.¹ Eri-laisen kohtelun ei tarvitse olla tahallista ollakseen syrjintää. Syrjivän tahon tarkoituksena ei aina ole ollut syrjiä jotain ihmisryhmää, vaan kyse voi olla tietämättömydestä.

Yhdenvertaisuuslain syrjintäkieltoa sovelletaan laajasti. Tämä tarkoittaa sitä, että se kattaa lähtökohteisesti kaiken yksityisen ja julkisen toiminnan. Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan siten muun muassa potilaslain, vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain rinnalla. Substanssilakeja ei saa soveltaa niin, että ne olisivat ristiriidassa yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellon kanssa. Eri-tyisen tärkeää on, että jo viranomaisten päätöksentekoa ja toimintaa koskevissa ohjeissa huomioidaan yhdenvertaisuus eri ihmis- ja vähemmistöryhmien kohdalla.

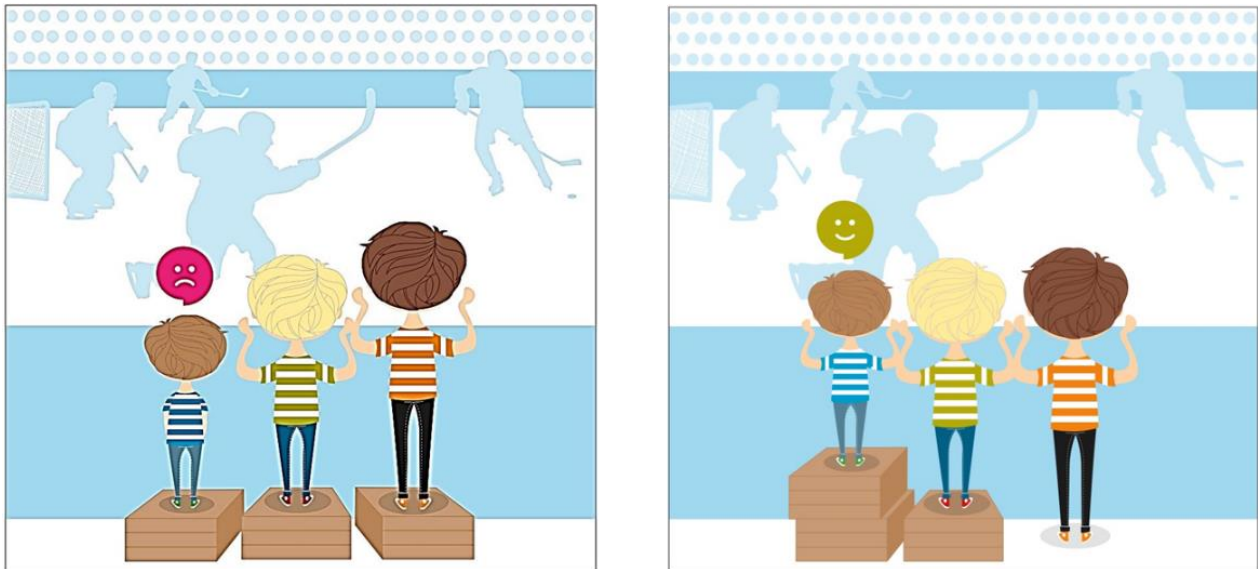
Syrjinnästä voi joutua vastuuseen ja tuomioistuin voi määrätä syrjivän tahon maksamaan syrjinnän uh-rille hyvitystä. Hyvinvointialueet vastaavat luonnollisesti vastuullaan tapahtuvasta viranomaistoimin-nasta. Kaikissa hyvinvointialueen toiminnoissa on ehkäistävä syrjivää kohtelua ja varmistettava yhdenvertaisten käytänteiden toteutuminen. Tämä tapahtuu parhaiten asiakas- ja potilastyön käytännöt kat-tavan yhdenvertaisuussuunnittelun ja -ohjeistuksen avulla. Myös koko henkilöstön koulutus sekä tie-don lisääminen eri vähemmistöistä ja heidän oikeuksistaan on tärkeässä roolissa.

On tärkeää ymmärtää ja sisäistää kaikessa toiminnassa se, että yhdenvertaisuus tai yhdenvertainen kohtelu ei suinkaan tarkoita sitä, että kaikkia hyvinvointialueen palveluiden piirissä olevia ihmisiä koh-deltaisiin aina täsmälleen samalla tavalla. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus edellyttää usein eri ryhmien, kuten vammaisten ihmisten, lasten, iäkkäiden ihmisten, kielivähemmistöön kuuluvien sekä eri uskon-tokuntiin kuuluvien ihmisten huomioimisen niin, että heidän oikeutensa esimerkiksi palveluihin pää-syyn toteutuu yhdenvertaisesti.

Kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumiseen on kiinnitettävä eri-tyistä huomiota sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kaikkien samanlainen kohtelu ei aina käytännössä riitä takaamaan sitä, että yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa olevilla ihmisryhmillä olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet. Yhdenvertaisuuslaki mahdollistaakin positiivisen erityiskohtelun. Positiivi-sessa erityiskohtelussa on kyse tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellisista erityisoi-menpiteistä, joilla parannetaan tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden asemaa ja olosuhteita.

¹ [Lue lisää syrjinnän muodoista yhdenvertaisuusvaltuutetun verkkosivuilta.](#)

Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen voikin edellyttää syrjinnälle erityisen alttiiden ryhmien (esimerkiksi asunnottomien ihmisten tai turvapaikanhakijoiden) tarpeiden huomioon ottamista heidän tosiasiallisen yhdenvertaisuutensa toteuttamiseksi.

Yhdenvertaisuussuunnittelu yhdenvertaisuuden edistäjänä

Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisilla, julkista hallintotehtävää hoitavilla yksityisillä toimijoilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajilla on velvollisuus arvioida ja edistää yhdenvertaisuutta toiminnassaan. Lisäksi näillä toimijoilla on velvollisuus laatia kaksi yhdenvertaisuussuunnitelmaa: toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma ja työnantajan yhdenvertaisuussuunnitelma. Nämä kaksi yhdenvertaisuussuunnitelmaa toteuttavat eri tarkoitusta, minkä vuoksi niiden sisältö on erilainen eikä niitä tule sekoittaa keskenään.

Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma on käytännönläheinen työkalu, jonka tarkoituksena on kerätä konkreettisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen ei ole itsetarkoitus, vaan sen avulla tuodaan näkyväksi ja edistetään sellaista toimintaa, joka parantaa yhdenvertaisuuden toteutumista hyvinvointialueen eri toimialoilla (sosiaalihuolto, terveydenhuolto, pelastustoimi sekä niiden alaiset yksiköt).

Toiminnallisen suunnitelman lisäksi yhdenvertaisuuslaissa säädetään työnantajan velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta. Tämä tarkoittaa, että hyvinvointialueen on myös työnantajan roolissaan arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista työpaikalla, kehitettävä työoloja ja niitä toimintatapoja, joita noudatetaan, kun henkilöstöä valitaan ja henkilöstöä koskevia ratkaisuja tehdään (työnantajan yhdenvertaisuussuunnitelma).

Jotta yhdenvertaisuussuunnitelma toteuttaa tarkoitustaan parhaalla mahdollisella tavalla, tulee laatimisprosessi suunnitella huolella ja osallistaa sen laatimiseen laajasti hyvinvointialueen eri toimialat. On tärkeää, että hyvinvointialueen moninaiset tehtävät ja niiden erityispiirteet tulevat kussakin suunnitelmassa huomioituiksi.

Vaikuttavan yhdenvertaisuussuunnitelman tekeminen ja toteuttaminen:

- Hyvinvointialueilla laaditaan sektorikohtaiset yhdenvertaisuussuunnitelmat (esimerkiksi perusterveydenhuolto, vammaispalvelut, muu sosiaalitoimi, pelastustoimi).
- Yhdenvertaisuussuunnittelun tueksi hankitaan tietoa yhdenvertaisuuden nykytilan arvioinnin tueksi. Tietoa voidaan hankkia kyselyiden, tilastojen tai vaikka kuulemistilaisuuksien avulla.
- Henkilöstö osallistetaan suunnitteluun.
- Suunnitelmasta tiedotetaan tehokkaasti ja se laitetaan tehokkaasti täytäntöön.
- Huolehditaan suunnitelman seurannasta ja päivityksestä.

[Lisää neuvoja ja työkaluja vaikuttavan yhdenvertaisuussuunnitelman rakentamiseen löydät esimerkiksi yhdenvertaisuus.fi-sivustolta.](#)

Hyvinvointialueiden velvollisuudet ja valtuutetun suositukset

Hyvinvointialueiden työn tukemiseksi on koottu yhdenvertaisuusvaltuutetun keskeisiä suosituksia yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän ehkäisemiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lisäksi olemme koonneet suosituksia hyvinvointialueille koskien yhdenvertaisuusvaltuutetun raportointitehtävää ihmiskaupan, ulkomaalaisten oikeuksien ja naisiin kohdistuvan väkivallan osalta.

Esteettömyys ja saavutettavuus sekä monikanavaisuus

Esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevien suositusten tarkoituksena on YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisesti edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on ratkaisukäytännössään todennut, että esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioimatta jättäminen voi olla yhdenvertaisuuslain vastaista syrjintää.

- Fyysinen esteettömyys: Hyvinvointialueen on huolehdittava asiakas- ja hoitotilojen fyysisestä esteettömyydestä vammaisten ja toimintarajoitteisten ihmisten kannalta. Tässä on otettava huomioon liikuntavammaisten ihmisten ohella myös näkövamaiset ihmiset. Esimerkiksi asiakastilojen kulkuopasteet, ohjauslistat, sähköövet ja palvelutiskien soveltuvuus pyörätuolin käyttäjille mahdollistavat sen, että kaikki pystyvät asioimaan tiloissa yhdenvertaisesti. Esteettömyyskartoituksella saadaan laajasti tietoa korjaamista vaativista esteettömyyspuutteista.

- Kohtuulliset mukautukset: Kaikkien hyvinvointialueen eri toimialojen tulee tiedostaa, että vammaisille henkilöille on tarvittaessa toteutettava yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaiset kohtuulliset mukautukset. Mukautuksilla turvataan vammaisen ihmisen yhdenvertaisuutta yksittäisissä tilanteissa ja sitä ei tule sekoittaa yleiseen esteettömyyteen. Mukautusvelvollisuus koskee asiointia, hallintopäätöksentekoa, palvelujen sisältöä sekä kaikkea käytännön toimintaa.
- Viestinnän saavutettavuus: Kaikki hyvinvointialueen viestintä on toteutettava alusta lähtien saavutettavasti. Tämä koskee esimerkiksi verkkosivuja, lomakkeita, ohjeita ja videoita (hyvinvointialueesta annetun lain 34 §). Asiakkaiden ja potilaiden yhteydenottokeinoissa on huomioitava myös puhevammaiset, kuulovammaiset, näkövammaiset ja viittomakieliset kuurot ihmiset. Lisäksi on huomioitava, että olennainen informaatio kuntalaisille on saatavilla myös muutoin kuin digitaalisesti ja internetin välityksellä, jotta huomioidaan myös ne ihmiset, jotka eivät käytä digitaalisia välineitä (esimerkiksi digitaidottomat iäkkäät ihmiset).
- Eriyksen tärkeää on varmistaa saavutettavuus ja monikanavaisuus silloin, kun asiakas hakeutuu sosiaalihuollon tai terveydenhuollon palvelun piiriin (esimerkiksi ajanvaraus, ilmoittautuminen ja neuvonta). Näissä tilanteissa on tarjottava eri kanavia ja tapoja asioida ja kommunikoida. Tässä on huomioitava edellä mainittujen ryhmien lisäksi myös autismikirjon ihmiset, joilla voi olla yksilöllisiä tarpeita liittyen kommunikointiin tai asiointiin yleisesti.

Kielelliset oikeudet ja tulkkaus

Sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä sekä suomeksi että ruotsiksi kaksikielisen hyvinvointialueen alueella siten, että asiakas saa palvelut valitsemallaan kielellä (Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun laki). Hyvinvointialueista seitsemän² on kaksikielisiä, joiden lisäksi Helsingin kaupunki ja HUS-yhtymä ovat kaksikielisiä. Yksikielisen hyvinvointialueen alueella sosiaali- ja terveydenhuolto järjestetään hyvinvointialueen kielellä. Viranomaisen on järjestettävä koulutusta ja huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi. Asiakkaan oikeudesta käyttää saamen kieltä Lapin hyvinvointialueella sosiaali- ja terveyspalveluissa säädetään järjestämislaissa ja oikeudesta käyttää saamen kieltä muutoin saamen kielilaissa.

Potilaslain mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun saamista yhteydenotoista käy ilmi, että kielellisten oikeuksien toteutumisessa on ollut puutteita, eikä kuntalaisille ole mahdollistettu asiointia omalla äidinkielellään tai tulkin välityksellä.

- Hyvinvointialueiden tulee huolehtia siitä, että sosiaalihuollon asiakkailla ja terveydenhuollon potilailla on mahdollisuus asioida omalla äidinkielellään suomeksi, ruotsiksi tai saamen kielellä. Silloin kun tämä ei ole mahdollista, tulee käyttää tulkkauspalveluja (etä- ja lähitulkkkaus).

² Kaksikielisiä hyvinvointialueita ovat Keski-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Varsinais-Suomi, Länsi-Uusimaa, Vantaa-Kerava, Itä-Uusimaa ja Kymenlaakso.

Kansalliset kielet on huomioitava myös viestinnässä, (kuten tiedottamisessa, verkkosivuilla, lomakkeissa ja ohjemateriaaleissa) sekä asiakas- ja potilasasiakirjoissa ja päätöksissä. Hyvinvointialueiden rooli on keskeinen siinä, miten ruotsinkielisten ja saamenkielisten henkilöiden kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveystaloudissa toteutuvat.

- Kansalliskielten ohella on huomioitava myös muun kieliset asiakkaat. Kielellisten oikeuksien tai tulkkauksen laiminlyönti voi olla yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää. Näin on siitä huolimatta, että järjestämislain säännös tulkkauksesta ei ole kirjoitettu ehdottoman velvoittavaan muotoon.
- Puhevammaisille ja viittomakielisille asiakkaille tulee taata joustavat ja riittävät tulkkauspalvelut sosiaalipalveluissa ja terveydenhuollossa. Viittomakielisyys on syntymäkuoron henkilön äidinkieli ja täysin oma kielensä verrattuna puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen. Viittomakielinen henkilö ei siten välttämättä pysty lainkaan kommunikoimaan kirjoitetulla kielellä. Autismikirjon ihmiset saattavat myös tarvita tulkkausta kommunikointiinsa. Tulkkausta tarvitsevien potilaiden tai asiakkaiden kohdalla ei tule asioida asiakkaan tai potilaan ohi, esimerkiksi potilaan läheisen kautta.
- Tulkkaus on järjestettävä aina, pois lukien hätätilanteet, joissa (potilas)turvallisuus vaatii välitömiä toimenpiteitä. Kielellisistä oikeuksista on oltava selkeä ohjeistus koko henkilökunnalle ja tulkkauspalvelut on oltava käytössä myös etänä ja kaikkina palveluaikoina.

Yhdenvertaisuuden huomioiminen sosiaalipalveluissa

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut toteutuvat osalle vammaisista ihmisistä liian usein vasta hallinto-oikeuden päätöksien kautta. Kunnat ovat saattaneet säästösyistä omaksua tiukan linjan palveluiden myöntämisessä. Kuntien linjaukset liittyvät usein kuntien omiin soveltamisohjeisiin, joissa ei välttämättä oteta lainkaan huomioon yhdenvertaisuuslakia, perus- ja ihmisoikeuksia sekä relevanttia ja koko ajan kehittyvää oikeuskäytäntöä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanta on, että kunnat eivät palvelupäätöksiä tehdessään ole riittävästi toteuttaneet perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa tai ole ottaneet huomioon perusoikeuksia tai yhdenvertaisuuslakia vammaispalveluja koskevien lakien tulkinnassaan. Tämä johtaa alimitoitettuihin palveluihin, koska vain osa päätöksistä päätyy käsiteltäväksi hallinto-oikeuksissa.

Hyvinvointialueiden tulee ennen kaikkea turvata palvelujen saaminen sekä varmistaa, että hyvinvointialueiden käytännöt eivät johda vammaisten henkilöiden syrjivään kohteluun ja vammaispalvelut toteutuvat niin että vammaiset ihmiset pääsevät niiden avulla yhdenvertaisesti osallistumaan yhteiskuntaan ja elämään itsenäistä ja oman näköistä elämää. Parhailaan eduskunnan käsiteltävänä oleva uusi vammaispalvelulaki on tässä keskeisessä osassa, kun hyvinvointialueet ryhtyvät sitä soveltamaan.

- Vammaispalvelupäätöksiä tulee aina ohjata yksilöllinen harkinta ja kunkin vammaisen henkilön yksilöllisten avun ja tuen tarpeiden sekä elämäntilanteen selvittäminen kokonaisuudessaan ja vammaista henkilöä itse kuullen.
- Järjestämistapojen on joustettava, ei vammaisen ihmisen. Yhdenvertaisuuslain 15 § kohtuulliset mukautukset koskevat myös vammaispalveluita, erityisesti niiden järjestämistapaa. Mukautukset on otettava huomioon myös asioinnissa.
- Taloudelliset perusteet eivät saa rajoittaa niiden palveluiden myöntämistä, joihin henkilöllä on subjektiivinen oikeus.
- Mitään vammairyhmää, kuten autismikirjioon kuuluvia lapsia, ei saa kategorisesti sulkea vammaispalveluiden ulkopuolelle. Palveluita myönnettäessä ratkaisevaa ei ole yksittäinen diagnoosi, vaan avun ja tuen tarpeen suhde henkilön elinympäristöön.³
- Palveluiden on tuettava vahvasti vammaisen henkilön työelämäosallisuutta⁴, oikeutta opiskella, harrastaa, osallistua yhteiskuntaan ja viettää perhe-elämää. Mitään elämänaluetta tai toimintaa ei voi ohjeistuksella sulkea pois palveluiden piiristä ilman, että jokaisen vammaisen asiakkaan yksilöllinen tilanne selvitetään ja otetaan huomioon.

Yhdenvertaisuuden huomioiminen on erityisen tärkeää myös vanhuspalveluissa ja perheiden palveluissa. Alimitoitettut resurssit johtavat siihen, ettei palveluita pystytä toteuttamaan yhdenvertaisesti. Pelkät kustannussyöt eivät saa vaikuttaa kilpailutettavien palveluiden järjestämiseen ja toteuttamiseen. Palvelun käyttäjien monimuotoisuus on otettava huomioon jo järjestämis- ja kilpailutusvaiheessa. Erityisesti perhetyössä ja lastensuojelussa on huomioitava vähemmistöihin kuuluvat perheet. Perhetyön ja lastensuojelun täytyy huolehtia siitä, että huoltaja osallistetaan ja sitoutetaan prosessiin yhdenvertaisesti riippumatta esimerkiksi huoltajan vammaisuudesta tai muunkielisyydestä.

Yhdenvertaisuuden huomioiminen terveydenhuollossa

Yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän ehkäisemiseksi on kiinnitettävä huomiota terveydenhuollon käytäntöihin erilaisten potilaiden kohtaamisessa. Terveystuottoon on rakennettava sellaiset rakenteelliset toimintatavat, jotka tukevat potilaiden yhdenvertaisuutta terveyspalveluissa.

- Eri uskontokuntaan kuuluvien ja eri alkuperää olevien ihmisten erilaiset tavat ja kulttuurit tulee huomioida potilastyössä. Esimerkiksi kuolemaan liittyvissä käytänteissä tulee huomioida eri uskonnot ja niihin liittyvät tavat, sekä myös uskonottomuus.
- Sukupuolen moninaisuus on huomioitava potilastyössä. Tämä tarkoittaa muun muassa luopumista binäärisestä eli kaksijakoisesta sukupuolikäsityksestä ja ihmisten turhasta

³ Yhdenvertaisuusvaltuutettu on antanut [suosituksen autismikirjioon kuuluvien henkilöiden vammaispalveluihin liittyen](#).

⁴ Katso lisää: [Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja Ihmisoikeuskeskuksen käsikirja - Suuntana vammaisten henkilöiden yhdenvertainen osallisuus työelämässä](#) (2022).

sukupuolittamisesta. Tähän kuuluu myös se, että kiinnitetään huomiota siihen, milloin seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli tai sukupuoli-identiteetti eivät ole hoidon kannalta olennaisia asioita. Toisaalta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa on tiedostettava, missä palveluissa sukupuolisensitiiviset toimintatavat ovat erityisen tärkeitä, jotta palvelut aidosti ja tehokkaasti kohtaavat asiakkaan tai potilaan tarpeet.

- Hoitokäytänteet tulee suunnitella ja miettiä myös vammaisten ihmisten kannalta. Hoito- ja potilastyössä tulee tehdä tarvittavat kohtuulliset mukautukset aina silloin, kun lääketieteelliset syyt eivät ehdottomasti aseta estettä mukautukselle.
- Hoito- ja potilastyössä on arvioitava ja toteutettava lapsiin ja nuoriin liittyvät käytännöt ja niiden syrjimättömyys niin, että lasten ja nuorten ikä, kehitystaso ja erityistarpeet tulevat huomioiduksi.
- Oikeus hyvään hoitoon on huomioitava erityisesti kaikista heikoimmassa asemassa olevien potilaiden kohdalla liittyen heidän kohtaamiseensa ja kohteluunsa (erityisesti esim. päihderiippuvaiset, asunnottomat, turvapaikanhakijat, muistisairaat iäkkäät ja vammaiset lapset).
- Hoito- ja potilastyössä on luotava sukupuolisensitiivinen toimintamalli väkivallan uhrien tarvitseman avun ja tuen varmistamiseksi. Toimintamallissa on kiinnitettävä erityistä huomiota heikommassa asemassa oleviin asiakkaisiin. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaisesta työstä voi lukea lisää kirjeen lopussa olevasta omasta kappaleesta.

Hyviä esimerkkejä yhdenvertaisuuden toteuttamisesta

Henkilöstön osaamisen ja tietoisuuden lisääminen yhdenvertaisuudesta, kohtuullisista mukautuksista, eri vähemmistöistä sekä perus- ja ihmisoikeuksista vähentää syrjintää. Henkilökuntaa tulee kannustaa kyseenalaistamaan vanhoja, mahdollisesti syrjiviä toimintatapoja ja tuomaan esille yhdenvertaisuuteen liittyviä epäkohtia. Tälle tulee olla asianmukaiset kanavat ja toimintatavat.

Hyviä esimerkkejä yhdenvertaisuuden toteuttamisesta:

- Espoon sairaala otti käyttöön ohjeen siitä, että Espoo mahdollistaa ja maksaa muslimivainajien ylimääräisen kuljetuksen asianmukaisiin pesutiloihin Helsinkiin Auroran sairaalaan. Espoon kaupungin päätöksessä todettiin myös, että Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella on jatkossa selvitettävä yhdenvertaiset mahdollisuudet muslimivainajien kohteluun.
- Helsingin kaupunki täydensi kriisiviestinnän ohjeistustaan [yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan lausunnon](#) johdosta siten, että jatkossa henkeen ja terveyteen kohdistuvia uhkia koskeviin tiedotustilaisuuksiin järjestetään viittomakielinen tulkkaus. Tulkkaus sisällytetään tiedotustilaisuuksien suoriin verkkolähetyksiin ja niistä tehtyihin tallenteisiin.

- Otetaan tekstipuhelupalvelu käyttöön osana hyvinvointialueista annetun lain vaatimusta viestinnän esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, sekä järjestämislain vaatimusta palveluiden yhdenvertaisesta toteuttamisesta, saavutettavuudesta ja esteettömyydestä. Tekstipuhelupalvelu palvelee kuuroja, kuulo- ja kuulonäkövammaisia sekä puhevammaisia ihmisiä koko maassa. Palvelua voi käyttää myös vammauton puheella kommunikoiva henkilö ottaessaan yhteyttä kuulo- tai puhevammaiseen henkilöön. [Lisätietoja tekstipuhelupalvelusta.](#)

Vammais- ja vanhusneuvoston sekä nuorisovaltuuston kuuleminen ja osallistaminen

Hyvinvointialuelain mukaan vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi hyvinvointialueen on asetettava vammaisneuvosto, sekä nuorten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi nuorisovaltuusto. Näille vaikuttamistoimielimille on annettava mahdollisuus vaikuttaa eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten, ikääntyneiden ja nuorten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. Tavoitteena tulee olla eri väestöryhmien näkökulman huomiointi päätöksiä valmisteltaessa ja tehtäessä.

- Hyvinvointialueet kuulevat ja osallistavat alueellisia vammaisneuvostoja asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnille, palveluille tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen.
- Hyvinvointialueet laativat itselleen vammaispoliittisen ohjelman, joka toimii ohjenuorana vammaisten henkilöiden asioiden kehittämisessä.
- Hyvinvointialueilla varmistetaan, että osallisuuselimet edustavat laajasti ja monipuolisesti eri väestöryhmiä, niin että kokoonpanossa huomioidaan ihmisten moninaisuus.

Yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien turvaaminen hyvinvointialueen luottamus- ja vaikuttamistoimielimissä

Lain hyvinvointialueista mukaan hyvinvointialueen luottamushenkilölle maksetaan palkkioita, korvauksia ansiomenetyksestä sekä matkakustannuksia ja päivärahaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että vammaisten henkilöiden osallistuminen hyvinvointialueiden toimielimiin edellyttää, että heidän esteetön pääsynsä kokouksiin varmistetaan.

- Hyvinvointialueiden tulee huolehtia vammaisten luottamushenkilöidensä kuljetukset toimielinten kokouksiin ja korvata matkakulut täysimääräisesti

Oppilas- ja opiskelijahuollon yhteensovittaminen kunnan ja hyvinvointialueen välillä

Hyvinvointialueuudistuksen yhteydessä vastuu oppilas- ja opiskelijahuollon palveluista kootaan hyvinvointialueille. On erittäin tärkeää, että yhteistyötä kuntien ja hyvinvointialueiden välillä rakennetaan huolellisesti. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että esimerkiksi vammaisten lasten tai muutoin erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelukokonaisuuksien on oltava selkeitä ja eheitä riippumatta siitä, onko vastuu palveluista kunnalla vai hyvinvointialueella. Samoin on huolehdittava, että opiskelija- ja oppilashuollon tuki esimerkiksi häirintätilanteissa sovitetaan yhteen koulutuksen järjestäjän ja hyvinvointialueen yhdenvertaisuussuunnitelmissa ja palvelukuvauksissa.

- Vastuujako kuntien ja hyvinvointialueiden välillä tulee olla selkeä. Vastuunjakaminen palvelukokonaisuuksista ei saa johtaa siihen, että vastuuta siirretään toimijalta toiselle niin, että oppilaat jäävät ilman oikea-aikaisia palveluita.
- Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ja opiskelijoiden palvelukokonaisuudet on rakennettava selkeiksi ja ehyiksi, koulutuksen järjestäjän ja hyvinvointialueen yhteistyönä

Paperittomien ihmisten palveluiden järjestäminen

Eduskunta on hyväksynyt lakimuutoksen, joka velvoittaa hyvinvointialueita järjestämään alueellaan oleskeleville paperittomille henkilöille kiireellisen hoidon lisäksi välttämättömäksi arvioituja terveydenhuollon palveluja samoin perustein kuten omille asukkaalleen. Paperittomilla henkilöillä tarkoitetaan tässä muun muassa ulkomaalaisia henkilöitä, jotka oleskelevat pitempiaaikaisesti Suomessa ilman voimassa olevaa oleskelulupaa tai viisumia. Lisäksi lakimuutos kattaa tilapäisesti Suomessa oleskelevia EU- ja ETA-valtion ja Sveitsin kansalaisia ja heidän perheenjäseniään, jotka eivät kuulu asuinvaltiensa sosiaaliturvalainsäädännön piiriin.

Paperittomilla lapsilla on oikeus terveydenhuollon palveluihin samoin perustein kuin niillä alaikäisillä, joilla on kotikunta Suomessa. On lisäksi muistettava, että hyvinvointialue voi aina halutessaan, yhdenvertaisuutta edistäen, järjestää myös kattavampia sosiaali- ja terveystalvetuja paperittomille ja paperittoman kaltaisessa asemassa oleville henkilöille.

- Hyvinvointialueilla on velvollisuus järjestää paperittomien ihmisten sosiaali- ja terveystalvetu.
- Hyvinvointialue voi halutessaan järjestää mahdollisimman kattavat sosiaali- ja terveystalvetu paperittomille edistääkseen tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Ihmiskaupan uhrien auttaminen

Ihmiskaupan uhrien auttamista tehdään kuntien sosiaali- ja terveystalvetuissa, minkä lisäksi Maahanmuuttoviraston osana Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä toimii kansallinen Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Kuntien sosiaali- ja terveystalvetuissa on vuosien varrella muodostunut

keskenään erilaisia toimintatapoja ihmiskaupan uhrien auttamiseksi, mikä johtuu muun muassa valtakunnallisen ohjeistuksen yleisluontoisuudesta sekä tunnistettujen ihmiskaupan uhrien määrän vaihtelusta. Moniin kuntiin on kertynyt osaamista ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta sekä yhteistyöstä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa. Yhteisiä toimintatapoja tulevilla hyvinvointialueilla kehitettäessä on varmistettava, että parhaat käytännöt ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ja tunnistamiseksi otetaan koko alueella käyttöön.

Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä päivitetään parhaillaan. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta (HE 220/2022 vp) on eduskunnan käsittelyssä ja muutosten on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2023 alusta. Samalla tehtävän sosiaalihuoltolain (1301/2014) muutoksen tavoitteena on tehostaa ihmiskaupan uhrien auttamista hyvinvointialueilla. Lainmuutosten lisäksi ohjeistuksen kehitys hyvinvointialueilla on tärkeää.

Jotta ihmiskaupan uhrien tilanteeseen ja avuntarpeen juurisyihin voidaan tehokkaasti puuttua, tulee ihmiskaupan uhrit tunnistaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että hyvinvointialueille rakennetaan toimivat menettelyt ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi. Ohjausmalleja tulee kehittää yhteistyössä eri viranomaisten, ihmiskaupan uhreja tukevien järjestöjen sekä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa. Sosiaali- ja terveysministeriön on varmistettava kehittämistyön resurssit ja mallinnustyön nopea eteneminen. Hyvinvointialueiden tulee olla keskeisesti mukana kehitystyössä.

- Hyvinvointialueille tulee rakentaa toimivat menettelyt ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi.
- Kuntien olemassa olevat parhaat käytännöt ihmiskaupan uhrien auttamisessa ja tunnistamisessa on otettava käyttöön koko hyvinvointialueella.

Hyvinvointialueiden vastuu naisiin kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan vastaisesta työstä

Tehokas sukupuolisensitiivinen väkivallan ehkäisytyö on edellytys sille, että jokaisen oikeus elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen toteutuu. Väkivallan vastainen työ pitää huomioida monialaisesti ja läpileikkaavasti hyvinvointialueiden toiminnassa terveydenhuollossa, sosiaalipalveluissa sekä pelastustoimen alueella.

Sukupuolisensitiivinen väkivallan ehkäisytyö on suunnitelmallista, pitkäjänteistä ja monialaista huomioiden naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteet. Hyvinvointialueilla on merkittävä rooli väkivallan vastaisen työn rakenteiden ja palvelukokonaisuuksien luomisessa. Hyvinvointialueiden tulee huomioida Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ohjeet lähisuhdeväkivallan ehkäisyn koordinaatorakenteiden ja lähisuhdeväkivallan vastaisen toiminnan järjestämiseksi ([THL Ohjaus 10/2022](#)).

- Väkivallan ehkäisytyössä tulee nimenomaisesti huomioida lähisuhdeväkivalta.

- Jokaisella hyvinvointialueella tulee olla nimetty taho, joka on vastuussa väkivallan ehkäisytyön koordinaatiosta.
- Hyvinvointialueiden väestöryhmittäisessä asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden seurannassa tulee seurata väkivaltaa ilmiönä ja huomioida väkivallalle altistavia ja haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kristina Stenman

Jakelu

Kunakin hyvinvointialueen:

- johto
- sosiaali- ja terveyspalvelujen toimiala
- terveydenhuollon toimiala
- pelastustoimen toimiala
- aluevaltuusto
- aluehallitus
- kansalliskielilautakunnat
- saamen kielen lautakunta
- vammais- ja vanhusneuvostot
- nuorisovaltuusto

Helsingin kaupungin

- johto
- sosiaali- ja terveyspalvelujen toimiala
- pelastustoimen toimiala
- kaupunginvaltuusto
- kaupunginhallitus
- vammais- ja vanhusneuvostot
- nuorisovaltuusto

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin

- johto
- valtuusto
- hallitus

Tiedoksi

Kuntaliitto
THL / Hyvinvointivaikuttajat osasto
Stm / Sosiaali- ja terveydenhuollon neuvottelukunta
Vammaisfoorumi